

Виши асистент мр Мирјана Пупић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

УЛОГА НОТАРА У СРЕДЊОВЈЕКОВНОМ ДУБРОВНИКУ

У раду се, на темељу објављених и необјављених извора из Државног архива у Дубровнику, приказује развој институције нотаријата у Дубровнику, почев од његових најранијих зачетака па све до периода развијеног нотаријата. На почетку рада дат је краћи приказ развоја институције нотаријата на европским просторима, посебно у Италији, која је имала највећи утицај на дубровачку нотарску канцеларију. Затим аутор улази у саму проблематику дубровачког нотаријата гдје су обрађени различити аспекти везани за нотаре као што су : појава првих нотара, поријекло, те њихова улога приликом састављања тестамената. Посебна пажња посвећена је анализи разних одредаба о институцији нотаријата садржаних у основном извору дубровачког права, Statutarium civitatis Ragusii.

Кључне ријечи: Средњи вијек; Дубровник; Нотаријат; Нотарске књиге; Тестамент.

* * *

Данас, са сигурношћу можемо рећи да нотар представља један од најзначајнијих института савременог права, који води до јачања правне сигурности, заштите јавног интереса и растерећења правосудних органа, што је основни циљ увођења ове институције у правни систем једне државе.

У земљама у којима постоје нотари, постоји и одговарајућа дуготрајна правна традиција нотарске професије због које су се нотари одржали, постоје историјски разлози зашто нека земља има одговарајући нотаријат.¹

Своје далеке почетке нотари имају у римском праву, а затим корјене у средњовјековном праву. Свако вријеме захтијевало је да се нотари уклопе у цјелину правног система и потреба времена.²

Мирјана Пупић, mirjanaroljic83@gmail.com.

¹ Н. Мојовић, „Од римског табелиона до модерног нотара“, *Правна ријеч* 1/2004, 130.

² *Ibid.*

По први пут, појам *tabellio* као претходник нотара, спомиње се у тексту класичног правника Улпијана,³ а потиче од ријечи *tabella* која на латинском означава „плочу“ премазану воском коју су Римљани користили за писање докумената и писама до краја трећег вијека н. е. *Tabelliones* су били јавни писари са одређеним правним знањем. Они су пружали услуге својим клијентима, састављајући им документа и правне акте.⁴ Ријеч *notarius* појављује се у римским изворима још у првом вијеку прије нове ере. Тада, као и у посткласичном периоду, ова ријеч означавала је стенографа. Настала је од ријечи *nota*, која у овом случају значи „скраћеница“ или „симбол“, које омогућују да писање буде брже. Нотари су били робови или ослобођени робови, а само понекад слободни људи који су писали брзим темпом текстове политичких и правних говора и, исто тако, диктирана писма и документе. Они нису морали знати ништа о праву и њихов рад се није контролисао од стране државе. Ове двије карактеристике чине основну разлику између нотара и табелиона.⁵ Захваљујући постојању нотара, у Риму се од 131. године нове ере зачело и издавање првих новина у историји, под називом *Acta diurna*. У њима су се биљежили закони и друге важније одлуке, различити државни акти, значанији догађаји, рођење или смрт чланова знаменитих породица.⁶ Међутим, и поред чињенице да се у литератури настанак установе нотаријата непрестано везује за римско право, табелиони нису имали основне особине које карактеристишу средњовјековни, а поготово савремени нотаријат. Управо из тих разлога многи аутори наводе да је нотар као институција настао у римском праву, а да свој развојни пут наставља у средњовјековном праву.

Наша средњовјековна правна историја богата је институтима јавне вјере (*fides publica*), јер се развијала на простору гдје су се сусретали како римско-византијски, тако и западноевропски утицаји. О нотаријату свједоче богати извори, прије свега градски статутути, као и бројне сачуване, објављене и необјављене исправе из архива приморских градова.

Јавни нотаријат био је најразвијенији у далматинским приморским градовима, под утицајима из Италије, али и уз уплив Католичке цркве. Већ од XII вијека, у те градове пристижу лица која су се у Италији шко-

³ Ulp. D. 48.19.9.4 (*Nonnumquam non advocacionibus cui interdicatur, sed foro. Plus est autem foro quam advocationibus interdicere, si quidem huic omnino forensibus negotiis accommodare se non permittatur. Solet autem ita vel iuris studiosis interdici vel advocatis vel tabellionibus sive pragmaticis.*)

⁴ Н. Шаркић *et al.*, *О јавном бележнику – нотару*, Глосаријум, Београд 2004, 23,

⁵ Н. Мојовић, 135.

⁶ С. Аврамовић, „Правноисторијски аспекти нотаријата“, *Јавнобележничко право*, Центар за публикације Правног факултета, Београд 2005, 47.

ловала за нотаре, а од XIII вијека приморски градови све више доводе како царске (*imperiali auctoritate*), тако и папске нотаре (*sacri palati*), с обзиром на то да је признавање нотарских квалификација било резервисано само за њемачко-римске цареve или римског папу.⁷ Нотари су имали обавезу да састављају нотарске исправе за све грађане који од њих то затраже (*rogatio*). Замољени нотар (*rogatus*) је најприје, као и раније у историји нотаријата, састављао концепт, који се називао *sheda*, са подацима које изнесе странка, што је уносио у нотарску књигу. Затим, странки је издавао нотарску исправу овјерену његовим нотарским знаком (*signum notarii*), који је представљао специфичан декоративни потпис нотара. На тај начин, странка је добијала документ који има карактер исправе од јавног повјерења, тако да се није могла обарати свједоцима, него само евентуално другим јавним исправама (*per cartam publicam*). На основу такве нотарске исправе, директно се могло спровести извршење (изузев уколико је био стављен приговор да је исправа фалсификована или да је обавеза већ испуњена).⁸ Овакви документи, као и друге нотарске исправе, могли су се употребљавати и у осталим градовима и земљама, тј. били су признати пред свим судовима (поготово, с обзиром на околност да су нотари били продужена рука ауторитета императора или папе).⁹

Постепени настанак средњовјековне архивске грађе у Дубровнику у уској је вези с радом нотарске и канцеларијске службе, која је најважнији творац те грађе. Сразмјерно развоју државних и административних дјелатности, а посебно трговине, дипломатије, поморства, током времена повећавао се број докумената и архивске грађе различитог карактера.

Нотаријат се развијао у Дубровнику, под истим условима као и у осталим европским, посебно италијанским градовима. Природно је да је развој заостајао по неколико деценија иза италијанског развоја, као што је то био случај и са осталим градовима који су били на периферији италијанског уплива.¹⁰ Јавио се први пут у једанаестом вијеку, али тада није успио да се учврсти, да би у дванаестом и тринаестом вијеку доживио праву експанзију у свом развоју. Тек тада почиње се увиђати од коликог је општег значаја и правног интереса да се нотарске књиге чувају у архиву. Чувањем концепата докумената, обезбјеђиван је интерес

⁷ М. Костренчић, *Fides publica (јавна вјера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV вијека*, Београд 1930, 72.

⁸ С. Аврамовић, 60.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Г. Чremoшник, *Дубровачка канцеларија до године 1300. и најстарије књиге дубровачке архиве*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Сарајево 1927, 232.

уговорних страна за случај да се оригинални документи изгубе, или да се која страна појави са фалсификованим документом.¹¹

Градска управа у Дубровнику 1275. године је усвојила закон по којем се сви кредитни послови вреднији од десет перпера морају закључивати у писаној форми пред нотаром. Дужник, у року од осам дана, морао је дати повјериоцу пуноправну *cartam notarii*, чиме су се послови нотаријата знатно умножили.¹²

Нотари су, као приватне особе, али са правом јавности и правном вјеродостојношћу, састављали и тестаменте. Тестаментом се у Дубровачкој републици рјешавало наслеђивање покретне и непокретне имовине, те је тестамент, добрим дијелом, замјењивао оставинску расправу. Према одредбама статута градских комуна, као и нотарских докумената, можемо закључити да су у почетку свештеници вршили нотарску службу. Касније, умјесто домаћих свештеника, градови за нотаре почињу именовати световна лица, већином људе са завршеним универзитетом из Италије, гдје је Болоња била средиште образовања у нотарској служби.¹³

Јавни државни Нотаријат (*Publica Notaria di Ragusa*), успостављен је у Дубровнику 1278. године када је за државног нотара доведен Томазино де Севере, кога Чremoшник сматра правим оснивачем Дубровачког архива.¹⁴ Од тада је започело континуирано чување књига и докумената, које је потрајало све до пада Републике, 1808. године.

Именовањем Томазина де Севере за нотара, дубровачка општина била је ванредно срећне руке, јер је Томазин био персонификација реда и уредности, тачан у вршењу својих дужности, а тачан и у својим приватним рачунима, од којих нам је нешто сачувано.¹⁵ Од Томазинове руке потичу прве архивске књиге нотарских концепата, такозвани имбревијатури. Он је обављао двоструку службу. Осим што је за странке писао приватноправне исправе, вршио је службу писара за комуналне власти, првенствено за суд. У каснијем раду нотаријата догађало се да би странке саме написале исправу и написану је донијеле нотару на регистрацију. То се посебно односило на тестаменте који су се у нотаријату састављали и трајно чували за будуће генерације.

¹¹ Г. Чremoшник, *Када је постао дубровачки архив*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Сарајево 1932, 59.

¹² Statutarum civitatis Ragusii 1272, V. Bogišić et C. Jireček, превели Мате Крижман и Јосип Колановић, Дубровник 1990. У даљем тексту: Stat. Rag LXI – LXII.

¹³ П. Рокаи, *Дубровник и Анконитанска марка у средњем вијеку*, Нови Сад 1995, 158.

¹⁴ Списи дубровачке канцеларије, књ. 1, записи нотара Томазина де Севере 1278–1282, Преписао и уредио Грегор Чremoшник, Загреб 1951, 6.

¹⁵ Г. Чremoшник, (1927), 233.

Из раздобља дјеловања и рада Дубровачког нотаријата, сачувана је знатна архивска грађа која се односи на тестаменте. Укупно су постојала 94 кодекса у временском распону од 1282. до 1815. године. То значи, да су се тестаменти уписивали на једнак начин и у исту књигу за вријеме француске управе и у првој години аустријске власти у Дубровнику.¹⁶

Нотара су бирале градске власти.¹⁷ Након пада под власт Венеције, такве ингеренције имали су Млечани. При ступању на службу, нотар би полагао заклетву и потписивао се као „*iuratus notarius communis*“. Осим те титуле, нотар је имао још једну титулу, обично додаток првој „*imperiali potestate notarius*“ или „*sacri palatii notarius*“. Под млетачком влашћу, нотар је, поред наведених, носио и титулу „*et Ducali Venetiarum auctoritate notarius*“. Поменуте титуле давали су цар и папа, а служиле су као свједочанство више правне образованости нотара.¹⁸

Посао нотара био је изузетно цијењен, али су и његове дужности биле прецизно одређене. У средњовјековном Дубровнику, нотар је присуствовао сједницама Вијећа, водио је записник и потписивао га. У суду, за вријеме расправа, сједио је са судијама, читао законе који су се односили на расправу, водио записник и писао све остале акте „*testamenta, cartas, instrumenta...*“. Његов водећи положај у канцеларији испољавао се у посједовању свих кључева и бризи за чување докумената. Сем тога, нотар је у књиге преписивао све документе који су пролазили кроз канцеларију, а који су прегледани полугодишње.¹⁹

Нотар је у свом раду био самосталан, али је ипак његов рад контролисао егзаминатор, који је могао, ради надзора, да буде присутан приликом састављања исправа. За егзаминатора могла су да се поставе само она лица која су припадала властели.²⁰

Мјере контроле рада нотара свједоче о великом значају који је у то вријеме имала исправа са јавном вјером, тзв. *carta*. Она је била основ ваљаног правног саобраћаја између странака и уопште услов за функционисање комуналне општинске власти. Ако је била састављена по прописаним правилима статута, није се могла, изузев вољом странака,

¹⁶ М. Сиврић, *Опоруке канцеларије стонског кнеза од средине 15. стољећа до 1808. године*, Државни архив у Дубровнику, Дубровник 2002, 55.

¹⁷ Stat. Rag LXI – LXII.

¹⁸ Н. Богојевић-Глушчевић, *Поријекло и установљење нотарске службе у средњовјековним источнојадранским градовима*, Бока – Зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег Нови 2011, 9.

¹⁹ С. Ћосић, *Принос познавању тајништва и архива дубровачке републике*, Државни архив у Дубровнику, Дубровник 1994, 125.

²⁰ Л. Маргетић, *Функција и порјекло службе егзаминатора у средњовјековним комунама хрватског приморја и Далмације*, Старине ЈАЗУ, Загреб 1971, 200.

поништити. Исправу је једино могао писати закleti општински нотар професионалац. Све злоупотребе, првенствено рад приватних нотара и сачињавање исправа мимо статутом предвиђене процедуре, ригорозно је кажњавано.²¹

У формалном погледу, нарочито се пазило да документ буде састављен по утврђеном обрасцу. Главни елемент документа свакако је био нотарев потпис. Пракса је била да се штета коју би евентуално имала странка од лоше сачињеног нотарског документа, надокнађивала од нотара. Такође, и фалсификовање исправа строго је кажњавано. Оно је у Дубровнику било санкционисано одсјецањем десне руке, али само као допунска казна у случају кад нотар није могао, или није хтио да плати новчану казну.²² Нотарска служба у Дубровнику била је очито строго уређена.

Изузетно значајну улогу, нотар је имао приликом састављања тестамената.²³ Да би изјава посљедње воље била ваљана, било је неопходно да буде забиљежена у нотарске књиге. Захваљујући том правилу, данас имамо на располагању богату документацију о дубровачким тестаментима.

За изучавање нотаријата занимљиве су књиге Дубровачког статута које говоре о облицима тестамената, тестаментима учињеним изван Дубровника, штићеницима, њиховом иметку и њиховим стараоцима.

У првим вијековима постојања нотаријата, било је уобичајено да нотар запише тестамент по директном казивању саме странке. Изјава посљедње воље саопштавана је нотару у присуству свједока, на основу чега је нотар састављао тестамент и уносио га у нотарске књиге. Учешће свједока нотар би редовно истакао, како на почетку, тако и на крају тестамената, уз потпуне податке о њиховим именима. Неопходно је било да тестамент у цјелини буде уписан у књигу. Истовремено, нотар је израђивао и више копија тестамената и достављао их тестатору, његовој породици или епитропима тестамената. Забиљешке о копијама, као и о лицима којима је нотар предавао примјерак тестамената налазиле су се на маргиналији, уз сам тестамент и обично су се евидентирале фразом – *et de hoc testamento sunt plures carte similes... data fuit, copiam habet...* За писање тестамената и за израду копија, нотар је наплаћивао одређену таксу. У Дубровнику, та такса је била фиксно одређена, није зависила од обима тестамената нити од вриједности имовине којом тестатор распо-

²¹ Н. Богојевић-Глушчевић, (2011), 12.

²² М. Костренчић, (1930), 82.

²³ О улози нотара у савременом оставинском поступку, вид. Г. Станковић, „Јавни бележник у оставинском поступку“, *Правни живот* 12/2004, 299–311.

лаже, као што је то био случај у осталим средњовјековним градовима.²⁴ Према подацима којима располажемо, на основу одлуке Малог вијећа из 1348. године, за уписивање тестаментa плаћало се три гроша, а од 1363. године четири гроша. Вјероватно је ова такса раније била нижа, а из прописа дужника нотара Томазина де Севере произлази да је осамдесетих година XIII вијека та такса износила свега један грош.²⁵

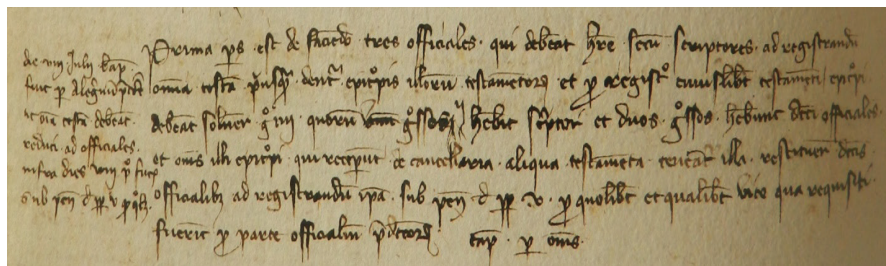
Касније се усталио обичај да странка донесе већ написан и затворен тестамент на похрану у нотаријат. Тестамент би се отварао тек након смрти тестатора и онда записивао, тј. регистровао у нотарској књизи. Зато, у књизи тестамената налазимо два датума: датум писања (састављања) и датум регистрације у нотаријату.

Без обзира на то да ли је тестамент саопштен нотару од стране самог тестатора или посредством свједока који су присуствовали изјави посљедње воље, улога нотара је била од непроцјениве важности.

Поступак пред нотаром текао је тако што је требало да се свједоци тестаментa јаве суду у року од тридесет дана од смрти тестатора, да би посвједочили посљедњу вољу оставиоца. На основу њиховог свједочења, нотар је у присуству судија сачињавао тестамент.²⁶ Дакле, по налогу суда, нотар је требало да упише тестамент у књиге тестамената. Тек од тог тренутка, неформална изјава тестатора добијала би правно дејство.

Одлука од 7. јула 1363. године говори о обавезама официјала²⁷ при регистравању тестаментa.²⁸

Слика 1. *DAD., Reformationes, No 20, f 7.*

²⁴ На примјер, у Шибенику је висина таксе зависила од вриједности тестаторове имовине.

²⁵ В. Чучковић, *Развој дубровачког наследног права до 1358. године*, докторска дисертација, одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд 1965, 141.

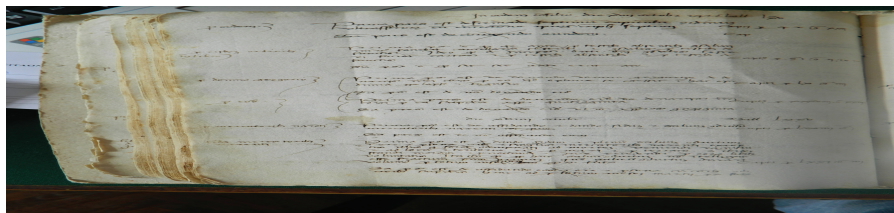
²⁶ Stat. Rag., III, 41.

²⁷ Руководни положај.

²⁸ DAD., *Reformationes*, No 20, f 7.

Свједоци су присуствовали цјелокупном поступку око уписа теста-мента у нотарску књигу. Ово је захтијевано, прије свега, из разлога како би свједоци потврдили да је у књигу нотар уписао дословну изјаву са-мог тестатора, јер он сам најчешће није био у стању да то утврди. Коли-ки значај су имали свједоци, види се и по томе што је Велико вијеће 17. октобра 1422. године донијело одлуку о неприсутним и умрлим свједо-цима.²⁹

Слика 2. *DAD., Acta Consilii maioris, No 2, f 101.*

Нотар није смио у нечијем тестаменту приписати себи или својима било какву корист.

За разлику од прописа у Дубровнику, који не садрже никакве одред-бе којима би вриједност имовине којом тестатор располаже налагала употребу одређене форме тестаментa, Задарски статут предвиђа да но-тар треба саставити тестамент тестаторима који имају иметак у вријед-ности од сто либара или више, те онима с нижом вриједношћу иметка.³⁰

У случају да се догоди да неко на самрти сачини тестамент изван Дубровника, свједоци или извршитељи који су присуствовали сачиња-вању таквог тестаментa били су дужни да у року од мјесец дана од дана доласка у Дубровник, саопште нотару сачињени тестамент. Да би нотар могао сачинити пуноважан тестамент, било је неопходно да но-тар, заједно са кнезом и судијама, провјери подобност тестаментарних свједока и извршилаца тестаментa. Свједоци тестаментa и извршиоци нису морали бити Дубровчани, већ је ваљана била и изјава странаца.³¹ Проучавајући серије дубровачких тестамената, можемо закључити да је број епитропа који су именовани у тестаментима био неуједначен.³² Тестатор је могао именовати двије врсте епитропа, али са јасним раз-граничењем обавеза које су били дужни да изврше.³³

²⁹ DAD., Acta Consilii maioris, No 2, f 101.

³⁰ П. Радонић, *Упоредба архивског градива према статутима далматинских градова (Сплит, Задар, Трогир, Шибеник, Скрадин, Брач, Хвар, Корчула, Ластово)*, Лексикографски завод Мирослав Крлежа, Загреб 2005, 8.

³¹ Stat. Rag., III, 42.

³² DAD., Testamenta Stagni, No 2, f2. (У тестаменту Радосава Шагарелица наведена су имена петорице епитропа.)

³³ DAD., Testamenta Notariae, No 2, f 30. (Својим тестаментом, Добрасла, удовица

Странке би понекад донијеле исправе написане од других нотара или из других градова, али и исправе написане раније, да их нотар региструје. Он би то и учинио, уколико би утврдио да су исправе вјеродостојне. На тај начин, сачуване су многе старе вриједне исправе, иако можда не у оригиналу. Међутим, како је нотаријална књига уживала *fidem publicam*, може нам сасвим добро замијенити оригинал.

До 1640. године, сви стонски тестаменти слали су се у Дубровачки државни нотаријат, ради утврђивања правоваљаности и испитивања свједока на уобичајени и утврђени начин. При томе, за сваки случај, препис се задржавао у Канцеларији у Стону. О томе се у Нотаријату издавала и посебна потврда. Након тога, тестамент се враћао Канцеларији стонског кнеза, гдје је уписиван у књигу *Testamenta Stagni*, а затим се могла обавити и дистрибуција тестаментарних легата. У стонској канцеларији, стонски кнез је могао испитати и утврдити аутентичност само оних тестамената чија укупна вриједност непокретних и покретних добара није била виша од 100 перпера. Сви тестаменти вриједности веће од тога, морали су се отпремити у Дубровник. Притом, били су дужни доћи у Дубровник кнез, свједоци и остали заинтересовани. Но, без обзира на вриједност, сви тестаменти су се морали доставити у Дубровник.³⁴ Такође, нотар је био обавезан да сваку исплату легата од стране епитропа забиљежи у нотарску књигу.

Тестамент написан властитом руком тестатора са наведеним датумом, има важност „као да је писан руком нотара“, а кнез је на захтјев молитеља на кога се тестамент односио, одређивао да се „о таквом писму састави јавна исправа“.

* * *

Улога нотара код заштите сирочади, у случају када отац није оставио тестамент, била је изузетно велика.

Положај штићеника, његова имовина и стратељство били су посебно разрађени с циљем заштите имовине сирочета од евентуалних злоупотреба од стране његових старалаца. У случају када би супруг умро не оставивши тестамент, нотар је заједно са двојицом судија вршио попис ствари и уписивао их у књигу која је била повјерена на чување ризничару Цркве св. Марије Велике. Покојникова жена била је дужна нотару саопштити сав иметак који је остао иза њеног покојног мужа. Након тога, одређивано је двоје мушких старалаца над том имовином, који су

Вите Барбарића, једним епитропима ставља у дужност продају куће и сплату легата, а другима оставља виноград и подјелу годишњег прихода.)

³⁴ М. Сиврић, 90.

заједно са супругом оставиоца чували, спашавали и увећавали имовину колико год су могли. Стараоци нису смјели издавати никакву исправу о повјереној им имовини, осим ако је у исправи било наведено да се то чини у име штићеника.³⁵

ЗАКЉУЧАК

Нотари су свакако једно од најстаријих и најзначајнијих занимања. Институт нотаријата у Дубровнику има изузетно богату традицију, која је поткријељена богатством нотарских књига и исправа дубровачких нотара, које се чувају у Дубровачком архиву. Према сачуваним подацима, у Дубровнику се нотар појавио 1146. године. Увођење нотарске службе у Дубровнику била је културна потреба изазвана развојем комуналних послова и социјалних прилика. Чини нам се, да је средњовјековно дубровачко друштво нотарима проширило значај, јер је то био један од начина да се обезбиједи јавни интерес и интерес странака од несигурности стварног живота и правне неразвијености. Озбиљност нотарског рада види се и у обавези сачињавања исправа о односу Дубровника и осталих градова, чиме су нотарске исправе добиле значај и важност међународног карактера. Нотарске исправе које су садржане у нотарским књигама осликавају живот града Дубровника, који се заснивао на процвату трговине, занатства и сарадње са другим градовима и областима.

На основу свега поменутог, можемо закључити да су нотарске књиге најзанимљивије правно свједочанство о животу у средњовјековном Дубровнику, јер садрже разноврсне податке од значаја за право и друге сегменте живота. Оне су огледало примјене правних прописа у пракси, те најбоље одсликавају стварни живот Дубровника у средњем вијеку.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Аврамовић, Сима, „Правноисторијски аспекти нотаријата“, *Јавнобележничко право*, Центар за публикације Правног факултета, Београд 2005;
2. Богојевић-Глушчевић, Невенка, *Поријекло и установљење нотарске службе у средњовјековним источнојадранским градовима*, Бока – Зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег Нови 2011;

³⁵ Stat., Rag., VIII, 42.

3. Костренчић, Марко, *Fides publica (јавна вјера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV вијека*, Београд 1930;
4. Маргетић, Лујо, *Функција и порјекло службе егзаминатора у средњовјековним комунама хрватског приморја и Далмације*, Старине ЈАЗУ, Загреб 1971;
5. Мојовић, Никола, „Од римског табелиона до модерног нотара“, *Правна ријеч* 1/2004;
6. Радонић, Паулина, *Упоредба архивског градива према статутима далматинских градова (Сплит, Задар, Трогир, Шибеник, Скрадин, Брач, Хвар, Корчула, Ластово)*, Лексикографски завод Мирослав Крлежа, Загреб 2005;
7. Рокаи, Петар, *Дубровник и Анконитанска марка у средњем вијеку*, Нови Сад 1995;
8. Сиврић, Маријан, *Опоруке канцеларије стонског кнеза од средине 15. стољећа до 1808. године*, Државни архив у Дубровнику, Дубровник 2002;
9. Станковић, Гордана, „Јавни бележник у оставинском поступку“, *Правни живот* 12/2004;
10. Ћосић, Стјепан, *Принос познавању тајништва и архива дубровачке републике*, Државни архив у Дубровнику, Дубровник 1994;
11. Чremoшник, Грегор, *Када је постао дубровачки архив*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Сарајево 1932;
12. Чremoшник, Грегор, *Дубровачка канцеларија до године 1300. и најстарије књиге дубровачке архиве*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Сарајево 1927;
13. Чучковић, Вера, *Развој дубровачког наследног права до 1358. године*, докторска дисертација, одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд 1965;
14. Шаркић, Небојша, *О јавном бележнику – нотару*, Глосаријум, Београд 2004.

Објављени извори

1. Statutarum civitatis Ragusii 1272, V.Bogišić et C.Jireček, превели Мате Крижман и Јосип Колановић, Дубровник 1990;
2. Digesta;
3. Списи дубровачке канцеларије, књ. 1, записи нотара Томазина де Севере 1278–1282. Преписао и уредио Грегор Чremoшник, Загреб 1951.

Необјављена архивска грађа

1. Државни архив у Дубровнику (ДАД) фондови:
 - Acta Consilii Maioris
 - Testamenta Notariae

- Reformationes
- Testamenta Stagni.

Senior Assistant Mirjana Pupiћ, LL.M.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

THE ROLE OF NOTARIES IN THE MEDIEVAL DUBROVNIK

Summary

Development of the notary institution in Dubrovnik has been presented within this document, covering period from its very beginning until the period of contemporary notaries. These information are based on the published and unpublished sources from the National Archives in Dubrovnik. At the beginning of the work it is given a brief overview of the notary institution development in European regions, particularly in Italy, which had the greatest impact on Dubrovnik's notary office. Then, the author enters into the issue of Dubrovnik's notary where elaborates various aspects related to notaries such as the appearance of the first notary, origin, and their role in the preparation of testaments. Special attention was paid to the analysis of various provisions of the notary institution which are contained in the basic source of Dubrovnik's law, Statutarum civitatis Ragusii.

Key words: *Middle Ages; Dubrovnik; Notary; Notary books; Testament.*